

DIE THEOLOGIA CRUCIS AS LEITMOTIV
IN LUTHER SE TEOLOGIE

R. Venter

Wie hom wil oriënteer aan Luther se teologie, stuit voor die groot probleem dat hy geen sistematiese denker was nie. Hy het nie 'n dogmatiek geskryf waarin hy sy gedagtes loci-gewys uiteengesit het nie. Die vraag ontstaan egter of daar nie 'n sleutel is om hierdie skynbaar verwarrende gedagte-wêreld te ontsluit nie. Verskeie Luther-kenners reken dat sy sg. Theologia Crucis of Kruisteologie ons wel so 'n invalspoort bied. So beweer Loewenich¹⁾ dat dit die sentrum van sy teologie is wat perspektief bied op sy hele denke. Althaus²⁾ en Ebeling³⁾ steun hom hierin. Hierdie Theologia Crucis wil ek graag dan kortliks bespreek as die Leitmotiv in Luther se teologie. Ek is deeglik daarvan bewus dat dit 'n riskante onderneming is: dinamiese denke kan verwring word deur dit in 'n sisteem te forseer. Tog glo ek dat so 'n benadering net kan bydra tot 'n beter insig in Luther se teologie.

1. Uiteensetting

Wat verstaan Luther dan nou onder die Theologia Crucis? Met die Heidelbergse Disputasie van 1518 het hy dit die eerste keer eksplisiet te berde gebring. Hy vra hier o.a. die belangrike vraag: wat is ware kennis van God? Om dit te beantwoord, onderskei hy tussen die Theologia Glorïae en die Theologia Crucis.

Die Teologie van Heerlikheid was die basiese kenmerk van die Skolastiek. Dit het gepoog om met die rede kennis van God te verkry deur sy wese van sy skeppingswerke af te lei. So is deur spekulasie probeer om die blote God - die Deus nudus - in sy absolute majesteit te ken.

Teenoor hierdie skolastieke teologie het Luther die Kruisteologie gestel. Hiervolgens vind ons ware Godskennis en ware teologie alleenlik by die gekruisigde Christus. Godskennis moet dus openbaringskennis wees; kennis van God se lyding aan die kruis.

Waarom is hierdie onderskeid vir Luther so belangrik? Waarom het dit sulke verreikende implikasies gehad vir sy teologie? Kennis van God en verlossing van die mens het vir hom saamgegaan. Anders gestel: die noëtiese en die soteriologiese vraag was vir hom een. Konkreet beteken dit: wie reken hy

kan God ken uit die skepping, sal ook reken dat hy self sy geregtigheid voor God kan verkry. Hierteenoor staan die mens wat voor God staan - coram Deo - en God leer ken in sy lyding aan die kruis. Hierdie mens sal sy skuld en onvermoë besef. Die kruis is die kenprinsipe by Luther: ons leer God hier ken, maar ook die mens. Meer nog: die kruis lê ook die relasie tussen hulle bloot. Die kruis is dus soteriologies bepalend.

Die sentrale betekenis van die Kruisteologie begin vir ons aan die lig te tree. Dit bring ons nie net by die hart van sy teologie nie, maar ook by die fundamentele verskilpunt tussen hom en Rome. Wanneer geleerdes soos Ritschl⁴⁾ beweer die Kruisteologie is 'n pre-reformatoriese fase van Luther se denke, moet ons van hom verskil. Dis die basiese oriënteringspunt van sy ganse teologie.

Watter stempel het hierdie Kruisteologie dan nou op individuele leerstukke afgedruk? Ter illustrasie word drie uitgelig, wat tewens volgens Loewenich⁵⁾ ook die fondament van hierdie teologie vorm: die Gods-, die geloofs- en die etiese beskouing.

2.1 Godsbeskouing

Die God wat ons by die kruis van Christus leer ken, is een wat Homself aan ons in lyding openbaar. Ons vind hier 'n aangrypende paradoks: God aan 'n kruis; God wat ly. Hierdie paradoks beteken dat God verborge is aan die kruis; terselfdertyd openbaar Hy Homself egter aan die kruis. Die Deus absconditus is die Deus revelatus.

Hiermee tree 'n uiters belangrike denkmodel van Luther na vore wat soos 'n goue draad deur sy teologie loop: ware werklikheid is nie wat die mens dink dit is nie; God en Sy werk is altyd paradoksaal verberg onder 'n teenoorgestelde vorm.

Hierdie paradoksale Godsbeskouing wat die kruis aan ons voorhou, wil geensins met 'n God opsigself handel nie. Aan die kruis leer ons God ken vir ons - pro nobis. Die paradoks tree weer na vore: kruis spel vir ons slegs oordeel. God verrig Sy ware werk egter volgens Luther in die gestalte van vreemde werk. Die oordeel aan die kruis beteken dus eintlik genade vir ons.

2.2 Geloofsbeskouing:

Wát by die mens korrespondeer dan nou met so 'n Godsidee en sulke Gods aktiwiteite? Met dié vraag sny ons Luther se geloofsbeskouing aan.

Geloof rig hom alleen op dit wat verberg is. Verberging is 'n noodsaaklike kenmerk van die geloofsobjek. Met ander woorde geloof vereis 'n verborge God. Dít definieer geloof egter nog nie vir ons nie. Wat is geloof dan?

Negatief gesien staan geloof teenoor die menslike rede en beleving. Die verhouding tussen geloof en rede by Luther word dikwels teruggevoer na sy Occamistiese skoling. Tog is die skerp skeiding wat hy tussen geloof en rede maak nie 'n uitvloeisel van dié filosofiese invloed nie. Dit spruit eerder uit sy Kruisteologie waar hy die rede sien as 'n kenmerk van die Teologie van Heerlikheid. Die impak van die Theologia Crucis is baie duidelik op hierdie beskrywing van wat geloof nié is nie. Geloof is altyd in konflik met die rede en met beleving. Om te glo, beteken om in 'n konstante kontradiksie met die empiriese werklikheid te staan en jou toe te vertrou aan dit wat verberg is.

Dit bring ons by 'n positiewe omskrywing van geloof. Geloof korreleer alleen met die Woord. Dis 'n gerigtheid op die beloftes daarin; 'n vertrou in hierdie paradoksale God. In die Woord ontmoet ons vir Christus. Positief word geloof ten diepste met Hom verbind. Hy is die enigste geloofsobjek.

Wanneer ons geloof met die Woord en met Christus verbind, sny ons daarmee outomaties enige vorm van Natuurlike Teologie by die wortel af. Juis dít wou Luther: die geloof besit geen verdienstelike karakter nie. Geloof is leeg: dis geen menslike werk nie; dis die Heilige Gees se daad in ons om langs hierdie weg Gods genade te ontvang. Hiermee staan en val die Reformasie dan ook.

Wanneer die Gees geloof werk, dan word geloof beleving. Ons vind hier 'n opvallende jukstaposisie by Luther: eers stel hy geloof en beleving teenoor mekaar; dan verbind hy hulle weer nou aan mekaar.

Uit hierdie kursoriese opmerkinge oor Luther se geloofsbeskouing, het ons weer onder die indruk gekom van die belang van die Kruisteologie.

2.3 Etiese beskouing:

Kan hierdie Kruisteologie met sy paradoksale Gods- en geloofsbeskouing enigsins etiese implikasies inhou? Volgens Luther wil die kruis die mens juis deelmaak van hierdie gebeure. Die woord "kruis" word dubbel-sinnig by hom gebruik: dit slaan op Christus se kruis, maar ook op die Christen s'n.

Watter stempel druk die Kruisteologie dan nou op sy etiek af?

Omdat God h verborge God is, en die geloof gerig word op dit wat verberg is, is die Christen se lewe ook verberg. Met ander woorde sy lewe as Christen kan nie geïdentifiseer word met die empiriese lewe wat hy lei nie. Daar is dus h kontras tussen waarneming en werklikheid. Die Christen leef h dubbele lewe: die nuwe mens gaan altyd skuil onder die oue.

Wat beteken dit konkreet? Die Christen moet Christus se kruis opneem en Hom volg in Sy lyding. Nuwe lewe beteken lyding. Lyding is egter nie h teken van straf nie, maar van genade. Paradoksaal!

Wanneer Luther oor die Christen se kruis praat, maak hy ook gewag van "Anfechtungen" (geloofsworstelinge) wat in die Christen se lewe voorkom. So h worsteling vind plaas wanneer die gelowige voor God staan wat verberg is in Sy openbaring, wat Sy ware werk deur vreemde werk doen. h Anfechtung is geloof wat worstel met die selfkontradiksie van God; dis h worsteling met God teen God.

Met hierdie enkele etiese opmerkinge, vind ons dat Luther se Kruisteologie weer eens h bepalende rol speel.

3. Beoordeling

Ek hoop dat ek met hierdie enkele gedagtes h bres kon slaan vir die siening dat die Theologia Crucis die Leitmotiv in Luther se denke is. Dis onweerlegbaar so dat die kruis die kenprinsipe van sy teologie is. Ook verskaf die kruis-gebeure h denkmethode aan hom wat deurgaans aangetref word: die paradoks van God aan die kruis maak van sy teologie h paradoksale teologie.

Dit wil voorkom of nie net die Theologia Crucis opsigself nie, maar dié antitetiese verhouding met die Theologia Glorïae h stempel op sy teologie afgedruk het. Hier word verwys na die paar-begrippe wat by hom voorkom: teologie en filosofie, wet en evangelie, die twee ryke. Aan die hand van die Kruisteologie kan mens sy teologie nie net as paradoksaal tipeer nie, maar ook as dialekties.

Die vraag ontstaan of hierdie Kruisteologie die krag van sy denke is óf juis sy achilleshiel. Dat sy teologie 'n besondere dinamiek besit, het sy invloed in die teologie-geskiedenis tog getoon. Aan die ander kant het die spanning wat by hom voorkom sekere beperkinge by sy teologie ingebou. Dink byvoorbeeld aan die invloed van die wet/evangelie skema op sy etiek en die twee ryke leer se uitwerking op sy kerk-staat verhouding. Dit wil vir my voorkom of dit juis hierdie dialektiese element in sy denke is wat die grondverskil tussen hom en Calvyn is en wat Calvyn vir ons meer aanvaarbaar maak.

Hoe 'n mens ookal oor hierdie Theologia Crucis oordeel, die besondere winsmoment lê na my mening daarin dat hy die kruis sentraal gestel het in die teologie. Sodoende kry sy teologie 'n soteriologiese swaartepunt. Hierin lê ook die aktualiteit van Luther vir vandag. Moltmann⁶⁾ het oortuigend aangetoon dat die Kruisteologie 'n antwoord bied op die dubbele krisis waarmee die geloof worstel: dié van identiteit en relevansie. Die kruis van Jesus Christus is die wese van die geloof én dit besit die krag om die moderne mens aan te gryp.

NOTAS

1. W. von Loewenich, Luther's Theology of the Cross, Minneapolis 1976, 13, 18.
2. P. Althaus, The Theology of Martin Luther, Philadelphia 1966, 30.
3. G. Ebeling, Luther. An Introduction to his Thought, London 1972, 227.
4. W. von Loewenich, op.cit., 12.
5. Ibid., p. 23.
6. J. Moltmann, The Crucified God, London 1974, 7.